הרב יוסף מלמד, ישיבת אילת

התחדשות התורה בדורות הגאולה

כל יהודי באשר הוא, ובמיוחד אנו כלומדים השוקדים על תלמודם, צריך להעמיק ולהתבונן במה אנו עוסקים, במיוחד בדור של גאולה וסיבוכים; מהי סגולת לימודה של תורה שעם ישראל מוסר את נפשו עליה לכל אורך השנים, ומדוע בדור שלנו מופיעה באופן מחודש לימוד התורה וקיומה כנקודה מרכזית שסביבה מתעוררות הרבה שאלות יותר מכל הדורות שקדמו לנו.

ידועים ומפורסמים דברי הרב צבי יהודה קוק בהסבר על ברכת התורה: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו" - מתוך שהקב"ה "בחר בנו מכל העמים", דווקא מתוך הבנה של בחירה עקרונית זו, אפשר להבין את "ונתן לנו את תורתו". בחירתו של הקב"ה אינה כבחירת בשר ודם חלילה, שלפניו מונחות כמה אפשרויות קיימות מכבר והוא רק בוחר מתוך הקיים לפי רצונו, אלא כיוון שהכל חי וקיים מרצונו יתברך והוא ברא את הכל יש מאין, בחירתו בעם ישראל הינה יצירה חדשה, של עם ישראל - וזו בעצם **יצירה של עם** המתאים לעמוד מתחת הר סיני לקבל את התורה ולחיות לאורה.

דברים אלו נוגעים לגבי ברכת "אשר בחר בנו". אמנם לפני ברכה זו אנחנו מברכים שתי ברכות[1] שגם הן חלק מברכות התורה. הראשונה היא ברכת "אשר קדשנו במצוותיו וצוונו על דברי תורה" או "לעסוק בדברי תורה",[2] ולאחריה הבקשה: "והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו ובפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו כולנו יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל". נעמוד קצת על תוכנה.

בברכת 'והערב נא' אנו מבקשים מהקב"ה שיעשה את דברי התורה עֵרֶבים לנו בפינו, וגם בפיות כל עמך בית ישראל. צריך להבין מהי אותה עֵרֻבות שאנחנו מבקשים בלימוד

---

1. **הערת עורך (א.ס.):** ויש אומרים שהן ברכה אחת ארוכה, שמתחילה ב"אשר קדשנו" וכו', וממשיכה בבקשה להצלחה בלימוד התורה. ולכן נחלקו האם עונים אמן אחר ברכת "אשר קדשנו" וכו'.
2. לבני עדות המזרח או אשכנז.

התורה, ומדוע היא קשורה לעם ישראל בכללו, והרי היחיד הוא מי הלומד את התורה וחפץ בקשר וחיבור אליה. שתי השאלות יוסברו גם יחד.

עניינה של הערבות במאכל הוא התאמת המאכל אל האוכל. כל אדם יודע שרמת המתיקות הערבה לחיכם של הילדים גבוהה מדי עבור המבוגרים, ולהפך - ישנם הרבה מאכלים בעלי טעמים מורכבים ומיוחדים המתאימים למבוגרים, אולם ילדים אינם אוהבים אותם כלל. וכן יש הבדל בין מאכלים שונים המתאימים לארצות ועדות שונות - כל אדם אוהב את מה שמתאים לטבעו ומזגו. עניין הערבות אינה מדד אובייקטיבי חיצוני שאפשר למדוד אותו ברציונליות והתבוננות קרה בלבד אלא היא דווקא ההתאמה של המאכל אל הטועם. לפי זה אנחנו מבינים את עניין הבקשה בברכה זו לגבי דברי התורה - שהם יתאימו לנו באופן אישי, ואם זה יתקיים ממילא הם יהיו ערבים בפינו.

אמנם עצם הבקשה הזו היא **חידוש מופלא**.

התורה קדמה לעולם (בר"ר א, א; פסחים נד ע"א) והיא סדר העולם, כהסבר המהר"ל (נתיב התורה פרק א) לדברי המדרש (בר"ר שם) שהיה הקב"ה מביט בתורה וברא את עולמו, שכל סדר האדם ואף העולם בכללו הוא התורה. מובן מזה שהתורה עליונה מכל מה שהאדם יכול לפגוש, לראות בחוש בעולם, והיא המקור והשורש לכל העולם הנראה לאדם. לכאורה היה מקום לחשוב שלא יתכן שיהיה מפגש בין האדם לתורה, ובטח שלא התאמה וערבות בין האדם לדברי התורה, שהרי האדם נתון בתוך הגוף ושייך אל העולם הזה, והתורה הקדושה עליונה מן העולם הזה וקודמת אליו.

יתרה מזו: בתחילת ספר התניא (פרקים ד-ה) מבואר ההבדל המוחלט בין התורה לעולם. מובא בזוהר הקדוש (פרשת אחרי מות, דף עג ע"א) שישראל והקב"ה ואורייתא חד. תפיסתו של האדם בקב"ה היא כאין ואפס ואינה נוגעת כלל בעצמותו של הקב"ה, ולכאורה כך היה צריך להיות יחס האדם אל התורה - שאין לו אפילו קצה של תפיסה בה. למרות כל זאת מבאר בעל התניא שהתורה ירדה והשתלשלה עד כדי כך שנכתבה בדיו על גבי קלף העשוי מעור בהמה, והאדם יכול לגשת אליה וללומדה, לקיימה ולדבוק בכל דבריה בכל האופנים - במחשבה דיבור ומעשה של רמ"ח מצוות עשה ושס"ה מצוות לא תעשה. כלומר יוצא כביכול שהקב"ה בעצמו השתלשל בעולמות עד שאנחנו יכולים שיהיה לנו מגע ותפיסה בו ע"י לימוד התורה וקיומה.[3] זהו פלא עליון.

---

3. בעל התניא מסביר זאת ע"י סוד 'הצמצום', ובפשט דבריו אינם מובנים. אולי לפי דברינו במאמר זה יהיו הדברים יותר מבוארים בס"ד.

עלינו להתחיל להבין את פיצוח התעלומה העליונה הזו - איך נוצר הקישור של התורה אל עולמנו.

עוד יש לבאר: הרמב"ם בתחילת ספר המדע מסביר שבשונה מהברואים שלכל נברא יש ישות עצמית ויש חכמה שהיא חיצונית לה, אצל הקב"ה אין חילוק בינו לבין חכמתו ורצונו: הוא וחכמתו אחד הם. וממילא עצם היכולת להשיג את חכמתו - להבין אפילו דבר אחד מדברי התורה - היא כביכול השגה בקב"ה בעצמו, וקשה מאוד להבין דבר זה, כיצד נוצר הקישור שמאפשר לנו את הגישה לתורה הקדושה!

נוסיף על שאלה זו את מאמר רבי אליעזר ברבי צדוק במסכת נדרים נד ע"א: "עשה דברים לשם פועלן ודבֵּר בהן לשמן". הרא"ש על אתר מבאר: "עשה דברים לשם פעלן - לשמו של הקב"ה שפעל הכל למענהו. ודבר בהן לשמן - כל דבורך ומשאך בדברי תורה יהיה לשם התורה כגון לידע ולהבין ולהוסיף לקח ופלפול ולא לקנטר ולהתגאות". והסביר בספר נפש החיים (שער ד פרק ג) שכאשר אדם עוסק במצוות התורה צריך הוא לכוון שעושה אותן לשמו של הקב"ה, וככל שעושה אותן בדביקות וכוונה יותר עליונה כך מתעלים מעשי המצוות שלו למדרגה עליונה יותר. לעומת זאת, לגבי התורה אמר ר' אליעזר ברבי צדוק לדבר בהן "לשמן", כלומר לשם דברי התורה עצמן, כיוון שעצם דברי התורה הם רצונו של הקב"ה, והרצון להבינם ולדבוק בהם הוא גופא הדביקות בקב"ה, ולכן איננו צריך לכוון בכוונות עליונות בפעולת הלימוד אלא לכוון **לדבוק בדברי התורה עצמם** וזוהי הדביקות בקב"ה בעצמו.[4] לאור כל זאת מתעצמת השאלה: איך יכולים אנו להשיג דבר אחד מן התורה העליונה. ועוד: איך אנו יכולים לבקש "והערב נא... את דברי התורה בפינו", הרי התורה עליונה לעילא ולעילא מכל מציאותנו, ואינה מתאימה כלל למדרגתנו!

את השאלה העצומה הזו שואל הרב קוק בעולת ראי"ה, בפיסקה המבארת את ברכת 'והערב נא', וז"ל: "אמנם נשגבה ונשאה היא תורת ד' תמימה, שרשה הוא עליון מכל היש, עד שהיא ראויה להיות המקור המנביע את ההויה ואת חיי כל הנשמות. ומתוך כך מצד הגלמתם של הגופים, וצמצומם של העולמים, דברי תורה לא יוכלו להתאים להם, מרוב העלוי אשר להם על כל נפש חיה וכל עולם יצירי". זוהי קושייתנו לעיל.

הרב עונה על כך: בברכה זו אין האדם מבקש על עצמו בלבד. ואולי נכון לומר שהוא כלל לא מבקש על עצמו (כאישיות העומדת בפני עצמה) אלא הוא כולל את עצמו עם הציבור ועם כל ישראל יחד - 'בפינו ובפי עמך בית ישראל', וכפי שחותמת הברכה - 'המלמד תורה

4. עיין שם בדבריו בהמשך הפרקים לגבי חשיבות היראה הקודמת לכל לימוד התורה של האדם.

לעמו ישראל', ונראה שאכן תמיהתנו נכונה מאוד מצד האדם העומד בפרטיותו בפני עצמו.

בבראשית רבה (א, א) מובאות שתי דעות: אחת אומרת שהתורה קדמה לכל, והשנייה אומרת שישראל קדמו לכל. לכאורה הדעות סותרות זו את זו, אולם מסביר נפש החיים (שער ד פרק יא) שאין סתירה בין המאמרים. בברכה שלפני קריאת ההפטרה אנחנו מברכים "הבוחר בתורה ובמשה עבדו ובישראל עמו", ונראה ששם מונח שורש ההכרה המתחדשת לנו. הקדמנו בתחילת דברינו שיסוד הבחירה האלוקית איננה כבחירת בשר ודם אלא היא יצירה עצמית. הבחירה משמעותה יצירה חדשה ובעניינו זה יצירה חדשה של עם ישראל. אמנם עם זה לא נבחר לבדו, אלא "הבוחר בתורה.. ובישראל עמו", כלומר הבחירה-יצירה של התורה ועמ"י כלולות גם יחד, ושתי יצירות אלו מתאימות ומשלימות.

התורה היא שורש כל הבריאה וסדר כל הבריאה כמאמר הזוהר הקדוש (פרשת תרומה, דף קסא ע"א) שהקב"ה אסתכל באורייתא וברא עלמא. משמעותה של מימרא זו היא שכל העולם על כל פרטיו שלביו רבדיו ותהליכיו כולו מכוון לשורש אחד שהיא התורה, שהרי בעת הבריאה הקב"ה ברא אותה לפי התורה. דבר זה צריך לבנות בנו מבט פנימי על כל העבר הווה ועתיד שאנו פוגשים בתוך העולם, איך הכל מכוון ליעדו - להופעת התורה בעולמנו.

אמנם כשם שהתורה קדמה לעולם כדברי הגמרא בפסחים הנ"ל, כך גם ישראל קדמו לעולם.[5] ולכן צריך להבין מעט מעניינם של ישראל.

לכל אדם מישראל ישנה נשמה חלק א-לוה ממעל שנתון בו כדברי חז"ל.[6] נשמה זו שהיא המקור הפנימי של חיות האדם,[7] כמו שאפשר לראות באדם ההולך לבית עולמו שכאשר נשמתו עוזבת את גופו אין לגוף עוד מקור חיות משלו אלא הוא שוכב דומם ולאט לאט הולך ומרקיב. אמנם נשמה זו הנתונה בכל יהודי איננה עומדת בפני עצמה אלא היא נתונה משורש נשמות כלל האומה, כדברי הרב קוק (אורות ישראל ב, ג): "הנשמה של היחידים נשאבת ממקור חי העולמים באוצר הכלל, והכלל נותן נשמה ליחידים". לכן כאשר אנו

---

5. עיין עוד בתנא דבי אליהו יד, ב: "ואני אומר ישראל קדמו" וכו'.

6. כמאמר הכתוב "ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית ב, ז), וכתב הרמב"ן שם: "אבל היא רוח השם הגדול, מפיו דעת ותבונה, כי הנופח באפי אחר מנשמתו יתן בו, ובלשון אחרת מובא בספרים "מאן דנפח מדיליה נפח". ועי' במסכת שבת לב ע"א: "נשמה שנתתי בכם קרויה נר - על עסקי נר הזהרתי אתכם. אם אתם מקיימים אותם - מוטב, ואם לאו - הריני נוטל נשמתכם", ועוד מקומות רבים.

7. עיין נפש החיים שער א.

עוסקים בקישור והתאמתו של האדם אל התורה, צריך לעסוק מצד התאמתה של התורה אל הכלל של נשמות ישראל - אל כנסת ישראל.

מתוך דברים אלו אנחנו נדרשים להבין את החידוש בברכה זו. פגישתנו עם התורה אינה יכולה להתקיים מתוך מבט של האדם הפרטי, של כל יחיד ויחיד, אלא דווקא מתוך פגישה של כנסת ישראל עם התורה - ושורשם אחד. כשם שהתורה עליונה מכל עילוי כדברינו לעיל ע"פ דברי הרב קוק בעולת ראי"ה, כך נשמת ישראל עליונה. לכן ההבנה הנכונה בברכה זו היא שבקשתנו היא לצאת מעמידתנו כפרטים לעמידה כחלק מהכלל, וכלל זה מתאים בהתאמה גמורה אל התורה ואל לימודה.

ממילא מובן מאוד שדווקא **ע"י התכללות של האדם עם כלל ישראל דברי התורה יהיו ערבים עליו**, שהוא כולו מתאים בהתאמה גמורה אל התורה, שהרי היא ניתנה דווקא לעם ישראל, וכל תכלית הבריאה שמכוונת להוציא את התורה אל הפועל היא מכוונת לאותו יום שישי בסיוון שעליו נרמז בפרשת הבריאה "יום השישי ויכולו השמים והארץ". דווקא כאשר ישראל יופיעו בעולם בצורה שלימה אז כלתה מלאכת הקב"ה בבריאה.

זה לשון הרב קוק בעולת ראי"ה שם:

> אמנם מפלאות תמים דעים ואור חסדיו העליונים... הם הם הפועלים... שיתרוממו כל כך פרטיותנו על ידי התכללותנו בכללותה העליונה של כנסת ישראל שמשאת נפשה ועצמיות שאיפתה מהותה וחפצה הפנימי הוא תכנה של תורה ועל ידי זה יתאימו דברי תורה לרגשי חיינו.

בדורנו אנו יכולים לראות בחוש את שיבת ה' לציון ואת קיבוץ הנידחים מארבע כנפות הארץ עד שזוכים אנו לקיום "ותמלא הארץ אותם" שנאמר על בני ישראל בארץ מצרים והופך יותר ויותר להיות שייך לגבי ארץ ישראל. בדור כזה צריכה ומוכרחת להיות הופעה מחודשת של התורה, מפני שכל קישור היחיד לתורה קיים ושייך רק מתוך היקשרות אותו יחיד לכלל ישראל, כדברינו לעיל "הנותן תורה לעמו ישראל". בדור זה יש הופעה מחודשת של הכלל שיושב ובונה מחדש שלטון ישראלי על אדמת ישראל, ולכן קישור היחיד עם הכלל מופיע באור חדש שמאיר ומוכרח להאיר את קישור ישראל לתורה, ומתוך כך את הקישור של כל יחיד מאיתנו ללימודה וקיומה. זו זכותנו וזו האחריות המוטלת על כתפינו.

yosefml@gmail.com